

Baudžiamosios atsakomybės už draudžiamus biomedicininius tyrimus įtvirtinimas Lietuvoje

Justyna Levon

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros asistentė
socialinių mokslų daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-00117 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 6167
El. paštas: <justyna.levon@tf.vu.lt>

Donatas Murauskas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros asistentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 6175
El. paštas: <donatas.murauskas@tf.vu.lt>

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už draudžiamus biomedicininius tyrimus. Šiame straipsnyje nagrinėjamos tokios atsakomybės atsiradimo Lietuvoje prielaidos. Svarstoma, į kokius teisinius gėrius kėsinašasi darant draudžiamus biomedicininius tyrimus, taip pat analizuojama kita su BK 308¹ straipsniu susijusi problematika.

Pagrindiniai žodžiai: biomedicininiai tyrimai, baudžiamoji atsakomybė, Ovjedo konvencija, orumas, žmogaus teisės.

Introduction of Criminal Liability for Prohibited Biomedical Researches in Lithuania

The Criminal Code of the Republic of Lithuania establishes criminal liability for prohibited biomedical research involving human beings or human embryos. This paper examines the historical origins and development of criminal liability for biomedical research within the Lithuanian legal framework. Consideration is given as to what legal virtues (goods) are at risk when prohibited biomedical research is conducted. In this context, the authors discuss issues related to the structure of legal rule imposing criminal liability for prohibited biomedical research in Lithuania.

Keywords: biomedical research, criminal liability, the Oviedo Convention, dignity, human rights.

Received: 27/05/2019. Accepted: 30/09/2019

Copyright © 2019 Justyna Levon, Donatas Murauskas. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Aktyvi technologijų ir mokslo plėtra nulėmė tai, kad biomedicininis tyrimų¹ turinys tapo itin dinamiškas. Reikėtų pabrėžti mokslo ir technologijų įtaką, nulemiančią vis didesnę skirtingų mokslų sričių konvergenciją². Biomedicininiam tyrimams tampant itin jautria sritimi, būtina pažvelgti į skirtingų teisės šakų – ypač baudžiamosios teisės – parengimą naujiems kylantiems iššūkiams.

Dar 2013 m. publikuotoje Teisės instituto studijoje „Teisės mokslo tyrimų poreikis ir perspektyvos Lietuvoje“ pabrėžta būtinybė mokslininkams patiems prognozuoti, kokių teisės tyrimų labiausiai reikia Lietuvai³. Šio straipsnio autorių nuomone, vis daugėja mokslinių darbų, kuriuose teisėtyrininkai imasi identifikuoti itin perspektyvias sritis⁴. Neabejotina, kad vienas iš svarbesnių teisės tyrimus, teisėkūrą ir teisės praktiką veikiančių socialinių pokyčių – besiformuojančios technologijos⁵.

Nors teisė yra itin inertiška, būtinybė ieškoti lankstumo teisėje yra neišvengiama, o teisinio tikrumo ir teisės lankstumo paieškos kelia įtampą⁶. Šiame kontekste conceptualiai išskirtina trikdančių inovacijų (angl. *disruptive innovation*) kategorija, apimanti tokį inovacijos nulemtą socialinį pokytį, kurio aiškiai ar aktualiai neapibrėžia galiojanti teisė. Trikdančios inovacijos griaua nusistovėjusias praktikas. Taip atsiranda poreikis arba priimti *naują realybę* atspindinčią teisę, arba aiškinti galiojančią teisę, atsižvelgiant į aktualų kontekstą.

Šiandien bioetika įgyja vis didesnę svarbą dėl technologijų tarpdiscipliniškumo masto ir vis gilesnio technologijų įsiskverbimo į žmogaus vientisumą (angl. *integrity*)⁷. Dažnai teigiama, kad būtent tikslieji mokslai daro didelę įtaką teisei. Straipsnio autorių nuomone, pervertinti kitų mokslų įtakos teisei nevertėtų. Diskutuotina, ar kartais ne tam tikras teisinis reguliavimas arba jo stoka yra kitų mokslų pažangos *varikliu* arba, priešingai, – *stabdžiu*. Galiausiai, itin svarbus besivystančių technologijų srityje baudžiamosios atsakomybės, kuri garantuoja, kad besivystant technologijoms bus užtikrinamas kiekvieno individo ir visos visuomenės saugumas, vaidmuo.

¹ Biomedicininiai tyrimai – biomedicinos mokslų hipotezių patikrinimas mokslo tiriamaisiais metodais, kuriuo siekiama plėtoti mokslo žinias apie žmogaus sveikatą, ligas, jų diagnostiką, gydymą ar profilaktiką (žr. Lietuvos Respublikos biomedicininis tyrimų etikos įstatymo 2 straipsnio 7 dalį).

² VAN EST, R., et al. *From Medical Practice to Daily Life*. Rathenau Institute, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-04-12]. Prieiga per internetą: <<https://www.rathenau.nl/en/maakbare-levens/bio-nbic-convergence-medical-practice-daily-life>>.

³ KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. *Teisės mokslo tyrimų poreikis ir perspektyvos Lietuvoje*: Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013, p. 26.

⁴ Esama tyrimų, susijusių su mokslo sampratos kaita ir kaip naujojo mokslo paradigma pasireiškia teisės moksle (VALANČIENĖ, D. *Teisės mokslas senojo ir naujojo mokslo paradigmos akivaizdoje*: Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015); atliekami vis intensyvesni informacinių technologijų ir teisės sąveikos tyrimai (pvz., CIVILKA, M., et al. *Informacinių technologijų teisė*. Vilnius: NVO teisės institutas, 2004; ŠTITILIS, D., et al. *Interneto ir technologijų teisė*: vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2016), skiriama dėmesio teisės ir ekonomikos sąveikai (pvz., MURAUSKAS, D. *Instrumentalizmas teismų sprendimuose: argumentavimas įvertinus socialinius padarinius*: Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015); aptariamas biobankų teisinis reguliavimas (MEŠKYS, E. *Moksliniai biobankai: mišrus asmens sutikimas kaip biomedicininis tyrimų laisvės prielaida*: Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015), analizuojamas pagalbinis apvaisinimas (SUŠINSKAITĖ, N. Pagalbinio apvaisinimo teisinio reglamentavimo įstatymu Lietuvoje būtinumas. *Teisė*, 2015, nr. (96), p. 225–237); KAVOLIŪNAITĖ RAGAUSKIENĖ, E. Pagalbinio apvaisinimo teisinio reguliavimo Lietuvoje iniciatyvos: poreikis ir probleminiai aspektai. *Teisės problemos*, 2015, nr. 3 (89), p. 59–82) ir kt.

⁵ Įžvalgas dėl termino „besiformuojančios technologijos“ (angl. *emerging technologies*) tinkamumo yra pateikęs D. Amilevičius, daugiau žr. AMILEVIČIUS, D. Dirbtinis intelektas ir besiformuojančių technologijų etika. *Naujas židyns-Aidai*, 2017, nr. 4, p. 21.

⁶ AARNIO, A. *The Rational as Reasonable: A Treatise on Legal Justification*. Amsterdam: Reidel Publishing Company, 1987, p. 7.

⁷ STRAND, R.; KAISER, M. *Report on Ethical Issues Raised by Emerging Sciences and Technologies*, University of Bergen, 2015 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-04-25]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/168030751d>>.

Nuo baudžiamosios atsakomybės už draudžiamus biomedicininis tyrimus nepriklausomoje Lietuvoje atsiradimo praėjo trylika metų, tačiau Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 308¹ straipsnis baudžiamosios teisės mokslininkų iki šiol nenagrinėtas. Tai, kad nėra mokslinių darbų, neabejotinai nulemia šio straipsnio blanketiškumas. Nagrinėjamo nusikaltimo sudėties turinio neįmanoma atskleisti nesigilinant į kitų teisės aktų turinį. Pavyzdžiui, neperžvelgus Biomedicininis tyrimų etikos įstatymo (toliau – BTEĮ) sudėtinga pasakyti, kokiomis alternatyviomis veikomis gali pasireikšti nagrinėjamas nusikaltimas arba, kitais žodžiais tariant, – kas yra laikoma „draudžiamais biomedicininiais tyrimais“? Galiausiai ir sąvokos *žmogus, gyvybės pradžia, embrionas* ir t. t. teisininkų darbuose nagrinėjamos jau seniai. Tačiau galutinio sutarimo dėl jų nėra. O požiūrių įvairovę, be kita ko, lemia ne tik medicininiai ar teisiniai argumentai, bet ir religiniai ar moraliniai įsitikinimai. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad nors baudžiamųjų bylų, susijusių su draudžiamais biomedicininiais tyrimais, nėra daug, jau ir pirmosiose bylose randasi sunkumų inkriminuojant BK 308¹ straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos požymius⁸.

Taigi šio straipsnio tikslas – atskleisti baudžiamosios atsakomybės už neteisėtus biomedicininis tyrimus atsiradimo Lietuvoje prielaidas ir kylančią taikymo problematiką. Tyrime iškelti keli uždaviniai: 1) aptarti, kas nulėmė biomedicininis tyrimų kriminalizavimą Lietuvoje; 2) istoriniu aspektu peržvelgti tarptautinius dokumentus, kurie turėjo įtakos draudžiamų biomedicininis tyrimų sampratos BK atsiradimui; 3) pateikti BK 308¹ įtvirtintos nusikalstamos veikos, autorių nuomone, probleminių požymių analizę ir įžvalgas tiek aptariamo straipsnio vietos Baudžiamajame kodekse aspektu, tiek vertinant analizuojamos nusikalstamos veikos sudėtį kito teisės akto – Biomedicininis tyrimų etikos įstatymo – atžvilgiu. Šis straipsnis yra doktrininis, juo identifikuojamos probleminės baudžiamosios atsakomybės už neteisėtus biomedicininis tyrimus Lietuvoje sritys.

1. Biomedicininis tyrimų kriminalizavimo poreikis

Pradėti reikėtų nuo bendro pobūdžio klausimo – iš kur kyla tam tikros veikos kriminalizavimo poreikis? Kriminalizavimu tradiciškai vadinamas tam tikrų veikų pripažinimas nusikalstamomis ir jų įrašymas į baudžiamąjį įstatymą. Kaip teigia G. Švedas, kriminalizavimas yra sudedamoji valstybės baudžiamosios politikos dalis, o veikos pripažinimas nusikalstama yra politinis klausimas, kurį sprendžia įstatymų leidžiamoji valdžia. Sprendimui dėl kriminalizavimo daro įtaką nusikalstamumo būklė, dinamika ir struktūra; parlamentarų politinės, religinės, teisinės ir asmeninės pažiūros; tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė; kriminologijos ir baudžiamosios teisės doktrina; viešoji nuomonė ir kt.⁹

Dažniausiai minimi šie pagrindiniai kriminalizavimo kriterijai: 1) ginamos daugumos nuomone pačios svarbiausios vertybės; 2) kriminalizuojama veika yra paplitusi; 3) yra galimybė baudžiamojo proceso tvarka nustatyti kriminalizuotos veikos padarymą; 4) konkreti socialinė vertybė negali būti apginta kitomis priemonėmis, todėl būtinas yra priemonės *ultima ratio* įsikišimas¹⁰. Taigi, norėtųsi pažvelgti, kaip biomedicininis tyrimų kriminalizavimas Lietuvoje atspindi šiuos kriterijus.

1.1. Nusikalstamų veikų paplitimas

Vienas iš mokslinėje literatūroje minimų probleminių šiame straipsnyje nagrinėjamų veikų kriminalizavimo kriterijų – retas draudžiamų biomedicininis tyrimų paplitimo aspektas. Teigiama, kad,

⁸ Išskirtina Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 27 d. baudžiamoji byla Nr. 1A-24-495/2018, kuri nutraukta dėl suėjusio apkaltinamojo nuosprendžio senaties termino.

⁹ ŠVEDAS, G. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012(82), p. 12-25.

¹⁰ ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 27–29.

pavyzdžiui, kalbant apie genetinius tyrimus, yra tokių būdų, kurie iki šios dienos dar nėra praktiškai taikomi, bet iš teorinės perspektyvos įmanomi netolimoje ateityje. Todėl svarstoma, ar baudžiamoji teisė turi ir gali konstruoti bei drausti „ateities nusikalstamas veikas“ (angl. *future oriented criminal offences*), ir ar tokiu atveju nebus paneigiamas vienas iš būtinųjų nusikaltimo požymių – pavojingumas. Juk draudžiamos būtų veikos, kurios dabar techniškai negali būti padarytos, bet hipotetiškai įmanomos ateityje mokslui vystantis itin greitai¹¹.

Argumentus dėl baudžiamosios atsakomybės nustatymo dažniausiai persveria priminimas apie baudžiamosios teisės prevencinę funkciją ir jos svarbą. Tyrėjai pažymi, kad būtent biotechnologijų srityje teisininkai turi ne tik racionalizuoti dabartį, bet ir „programuoti ateitį“. Spartus biomedicinos vystymasis nulemia, kad hipotetinė ateitis labai greitai tampa ateitimi, o ateitis greitai transformuojasi į dabartį. Primintina ir tai, kad 1988 metais būtent Tarptautinio baudžiamosios teisės asociacijos kongreso Vienoje metu buvo pradėta kalbėti apie baudžiamosios atsakomybės už klonavimą nustatymą. Tai vyko tuo metu, kai pasaulis dar net nemanė, kad klonavimo technologija, kuri tik po daugelio metų buvo pritaikyta klonuojant avį Dolly, apskritai gali būti pritaikoma žinduoliams¹².

Užsienio autoriams antrina ir Lietuvos mokslininkai. G. Švedo teigimu, draudimas kriminalizuoti itin retai daromas nusikalstamas veikas nėra ir negali būti absoliutus, nes baudžiamasis įstatymas atlieka ir prevencinę funkciją. Be to, kai kurių veikų kriminalizavimą, pavyzdžiui, tų, kurios padaromos itin retai, gali lemti ir tarptautinės sutartys¹³.

1.2. Galimybė nustatyti, ar padaryta kriminalizuota veika

Antra, diskutuojant dėl baudžiamosios atsakomybės už tam tikrus biomedicininis tyrimus nustatymo taip pat dažnai svarstoma, ar yra galimybė baudžiamojo proceso tvarka nustatyti, ar padaryta kriminalizuota veika. Kaip teigia O. Fedosiukas, vertinant galiojančią BK pagal tai, kiek jame yra ne iš būtinumo kriminalizuotų veikų, – Kodekso „užterštumo“ lygis yra gana didelis, be to, dekriminalizavimo teisinis procesas yra sustojęs¹⁴.

Vienas iš ryškiausių baudžiamosios justicijos nuokrypių, O. Fedosiuko manymu, yra baudžiamasis persekiojimas už veikas, kurios iš tikrųjų nėra pavojingos ir priklauso ne baudžiamosios teisės, bet kitų teisės šakų reguliavimo sričiai. Taip pat dirbtinis apkaltinimas sunkesne negu realiai padaryta veika – „tam tikras įvykis tiesiog „pritempiamas“ prie vienos ar kitos BK normos ir procesiniuose dokumentuose dirbtinai apibūdinamas šios normos sąvokomis“¹⁵. Mokslininkas pabrėžia, kad baudžia-

¹¹ ROMEU-CASABONA, C. M. Criminal policy and legislative techniques in criminal law on biotechnology. *International Review of Penal Law*, 2011/1–2, Vol. 82, p. 83–85.

¹² Ten pat, p. 83–85. Tobulėjant ląstelės gyvybinės veiklos supratimui ir jos manipuliavimo technikai XX a. prasi-dėjo daugialąsčių organizmų klonavimo era. Pradėjus nuo varliagyvių 1952 m., gan sėkmingai sukūrus transgenines bei chimerines peles aštuntame ir devintame dešimtmetyje, paskutiniame dešimtmetyje pradėta sėkmingai klonuoti žinduolius, t. y. triušius, kiaules, kates, karves, kumeles, nepamirštant ir viso šito pradininkės avies Dolly 1996 metais. Klonavimo principas: į moteriškąją lytinę ląstelę – kiaušialąstę – reikia įterpti kitos ląstelės genetinę informaciją, terapinio klonavimo atveju – sergančio paciento ląstelės branduolį. Teoriškai po tokio perkėlimo (kiaušialąstės branduolys turi būti išimamas, kad nesusimaišytų genai) kiaušialąstė turėtų „pamanyti“, kad įvyko apvaisinimas, ir imti dalytis, kad taip pasigaminėtų embrionas, iš kurio išsivystytų suaugęs individas. Žr. Cloning Fact Sheet [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.genome.gov/25020028>>. National Human Genome Research Institute, JAV, publikuota 2007).

¹³ ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai* <...>, p. 30.

¹⁴ FEDOSIUK, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, nr. 9(2), p. 715–738.

¹⁵ FEDOSIUK, O. Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija Iš *Baudžiamoji justicija ir verslas*. 2016, p. 35.

mieji įstatymai – tai dažnai visuomenei brangiai kainuojantis problemų sprendimų būdas ir ne visada tinkamai įvertinamos ekonominės išlaidos, pavyzdžiui, kriminalinės justicijos tarnybų darbas ir kt.¹⁶

Mokslinėje literatūroje biomedicininų tyrimų kriminalizavimas dažnai kritikuojamas būtent dėl sudėtingumo išaiškinti minėtas veikas. Motyvuojama, kad šios veikos dažniausiai taip ir lieka tik tarp „laboratorių sienų“. Nors ankstyvosiose tyrimų stadijose išlieka galimybė, kad vykdomi tyrimai išliks nežinomi. Tačiau mažai tikėtina, kad tyrimų rezultatai išliks neskelbiami viešai, turint omeny mokslininkų tarpusavio konkuravimą. Būtent mokslo atstovams yra itin svarbus laikas ir noras savo laimėjimus atskleisti kuo anksčiau, siekiama tarptautinio pripažinimo, tolesnių tyrimų finansavimo ir kt. Ir čia itin svarbų vaidmenį atlieka prevencinė baudžiamosios teisės funkcija.

Kaip pažymi kai kurie autoriai, geras pavyzdys to, kaip jau šiandien savo apsauginį vaidmenį atlieka baudžiamoji teisė, yra būtent su klonavimu susiję moksliniai tyrimai. Atsiradus pirmiems gyvūnų klonavimo atvejams, atsirado tarptautinis reglamentavimas, draudžiantis žmogaus klonavimą. Kalbėdami apie tyrimus, susijusius su klonavimu, mokslininkai dažniausiai iš anksto pažymi, kad tyrimus atlieka jurisdikcijose, kuriose tam tikro pobūdžio klonavimo veikla nėra draudžiama¹⁷.

Sudėtingumą nustatyti kriminalizuotos veikos padarymą iš dalies iliustruoja ir Lietuvos teismų praktikos bylose, kuriose taikytas BK 308¹ straipsnis, nebuvimas. Šiuo požiūriu išskirtina Panevėžio apygardos teisme nagrinėta baudžiamoji byla, kurioje svarstyta, ar neteisėtas asmens įtraukimas į biomedicininį tyrimą gali būti laikomas draudžiamu biomedicininu tyrimu¹⁸. Pirmosios instancijos teismas įvertino, kad gali. Apeliantas ginčijo tokį teismo sprendimą teigdamas, kad „teismas taip nusprenddamas neįvertino ilgalaikių ir nuoseklių įstatymų leidėjo veiksmų, iš kurių yra akivaizdžiai matyti jo valia atriboti draudžiamo biomedicininio tyrimo sąvoką nuo klinikinio tyrimo atlikimą reglamentuojančių norminių ar kitokių aktų pažeidimo ar nevykdymo (galiojusio Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 43¹⁰ straipsnis ir šiuo metu galiojančio Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 59 straipsnis)“¹⁹.

Viena iš pirmosios instancijos teismo nustatytų aplinkybių byloje – negauta tinkamo turinio tiriamojo sutikimo dalyvauti atliekamame tyrime. Apeliacinė tvarka byla nagrinėjęs Lietuvos apeliacinis teismas išsamiau nagrinėjo baudžiamosios atsakomybės už neteisėtus biomedicininus tyrimus požymių dėl suėjusio apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties termino²⁰. Tad galima tik kelti klausimą, kaip ateityje bus sprendžiami panašaus pobūdžio klausimai ir kaip teismai aiškins draudžiamų biomedicininų tyrimų požymius. Pavyzdžiui, ar vien neteisėtą asmens įtraukimą į biomedicininį tyrimą traktuos kaip baudžiamosios teisės kontekste draudžiamą biomedicininį tyrimą.

Svarstyta, ar daugėjant biomedicininų tyrimų²¹ ir jiems sudėtingėjant, tai, kad nėra baudžiamųjų bylų pagal BK 308¹ straipsnį, indikuoja didelį tyrimus atliekančių tyrėjų ir tyrimo centrų atsakingumą, ar vis dėlto itin paini BK 308¹ straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėtis nulemia faktinius sunkumus inicijuojant tokių veikų tyrimus.

¹⁶ FEDOSIUK, Oleg. Baudžiamoji atsakomybė <...>, p. 716.

¹⁷ ROMEO-CASABONA, C. M. Criminal policy <...>, p.83–85.

¹⁸ Tyrimo autoriai, naudodamiesi „Infobox“ paieškos sistema, identifikavo tik vieną Lietuvos teismų nagrinėtą bylą, kurioje buvo svarstomas BK 308¹ straipsnio taikymas. (Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 22 d. baudžiamoji byla Nr. 1-7-350/2017).

¹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 27 d. baudžiamoji byla Nr. 1A-24-495/2018.

²⁰ Ten pat.

²¹ Štai Vilniaus regioninis biomedicininų tyrimų etikos komitetas 2016 m. išdavė 63 leidimus atlikti biomedicininus tyrimus, 2017 m. – 84, o 2018 m. – 103. Žr. Vilniaus regioninio biomedicininų tyrimų etikos komiteto svetainę internete [interaktyvus. Žiūrėta 2019-08-06]. Prieiga per internetą: <<https://www.mf.vu.lt/galimybes/vilniaus-regioninis-biomedicininu-tyrimu-etikos-komitetas#isduoti-vrbtek-leidimai>>.

1.3. Galimybė apginti kitomis priemonėmis

Kriminalizuojant tam tikrą nusikalstamą veiką būtina įsitikinti, ar konkreti vertybė negali būti apginta kitomis priemonėmis. Be to, ir pačių veikų kriminalizavimas neturi pažeisti *ultima ratio* principo. O. Fedosiukas pažymi, kad dažnai nusikalstamų veikų definicijos Lietuvoje yra tiek abstrakčios, kad kriminalizuojamas tiesiog neapibrėžtas veikų ratas. Mokslininko nuomone, baudžiamųjų įstatymų leidyba, nepasižyminti aukštos kokybės juridine technika, ne didina, bet, priešingai, mažina piliečių teisinį saugumą. Baudžiamieji įstatymai paverčiami nesusistemintų ir su kitomis teisės šakomis konkuruojančių normų kratinium, kupinu neaiškumų ir prieštaravimų, kai panorėjus kiekvieną, ką nors darantį, įmanoma apkaltinti kokiu nors nusikaltimu²².

Šiame kontekste pabrėžtina, kad BK 308¹ straipsnyje nurodyta nusikalstamos veikos sudėtis itin abstrakti – „[t]as, kas atliko draudžiamus biomedicininis tyrimus su žmogumi ar žmogaus embrionu, baudžiamas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu arba bauda, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų“. Per daug abstrakčios ir plačiai veikas kriminalizuojančios normos pirmiausia yra priešingos legalumo principui, kurio vienas iš aspektų yra maksimalus nusikalstamos veikos požymių aprašymo tikslumas ir aiškumas (lot. *nullum crimen sine lege certa*). *Ultima ratio* principui jos priešingos tuo, kad sudaro prielaidų „pritempti“ prie baudžiamosios atsakomybės kitų teisės šakų reguliuojamus santykius ar tiesiog konfliktus, kylančius tam tikroje srityje. Kaip teigia O. Fedosiukas, svarbiausias baudžiamųjų įstatymų kokybės rodiklis turėtų būti aiškumas, koks konkrečiai nusikalstamas elgesys kriminalizuojamas²³.

G. Švedo teigimu, baudžiamosios teisės teorijoje pabrėžiami tokie baudžiamojo įstatymo, kuriuo kriminalizuojama tam tikra veika, formulavimo *techniniai* aspektai: kuo vienodesnis ir tikslesnis sąvokų apibūdinimas, legalus sąvokų išaiškinimas, formalių požymių prioritetas prieš vertinamuosius ar blanketinius požymius, galimybė baudžiamojo proceso priemonėmis nustatyti ir įrodyti nusikalstamos veikos požymius ir pan. Tokie iš pirmo žvilgsnio elementarūs reikalavimai yra labai svarbūs, nes įstatymų leidėjas, pažeidęs bent vieną iš jų arba jų nesilaikydamas, sudaro teisinių prielaidų netinkamai taikyti baudžiamąjį įstatymą²⁴.

Analizuodamas Lietuvos įstatymų leidybos faktinę situaciją Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas A. Pikelis konstatuoja, kad vienais atvejais išleidžiamos abstraktaus turinio normos, tekste dažnai vartojamos sąvokos ir požymiai neatskleidžiant jų turinio, nenurodant kriterijų, svarbių turiniui atskleisti, kitais atvejais – normos itin detalizuojamos, taip itin susiaurinant jų taikymo sritį. Apibrėždamas įstatymo tekstą bendromis sąvokomis, tačiau neatskleisdamas jų turinio įstatymų leidėjas neišvengiamai išplečia jų taikymo sritį. Tai, viena vertus, lyg ir didina teismo pasirinkimo laisvę, pritaikymą įvairioms gyvenimo situacijoms, kita vertus, tokia situacija itin sunkina užduotį subjektui, taikančiam įstatymą²⁵.

Tą pačią mintį galima aptikti ir užsienio autorių tyrimuose. Teigiama, kad baudžiamosios atsakomybės nustatymas už tam tikrus biomedicininis tyrimus neturėtų tapti tik simboliu reiškiniu. Pažymima įstatymų leidėjo svarba, teisėkūros kokybė – ypač formuluojant nusikalstamų veikų sudėtis taip, kad jos nepažeistų svarbiausių baudžiamosios teisės principų: teisingumo, teisėtumo, *nullum crimen sine lege* ir kt.²⁶

²² FEDOSIUK, O. Dirbtinis kriminalizavimas <...>, p. 38.

²³ Ten pat.

²⁴ ŠVEDAS, G. Veikos kriminalizavimo <...>, p. 22.

²⁵ PIKELIS, A. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p.69.

²⁶ ROMEO-CASABONA, C. M. Criminal policy <...>, p. 83–85.

Iš biomedicininis tyrimus apibrėžiančių teisės aktų turinio matyti, kad baudžiamoji atsakomybė nėra vienintelė atsakomybės forma, taikytina vykdant draudžiamus biomedicininis tyrimus su žmogumi ar žmogaus embrionu. Biomedicininis tyrimų etikos įstatyme įtvirtinta: <...> *asmens, pažeidę šio įstatymo reikalavimus, atsako įstatymų nustatyta tvarka*²⁷. Aiškumo dėl tokios nuostatos taikymo trūksta. Pirma, už draudžiamų biomedicininis tyrimų, kuriais padaroma žala, atlikimą galima ir civilinė atsakomybė. Biomedicininis tyrimų etikos įstatymo 12 straipsnio 1 dalyje pažymima, kad biomedicininio tyrimo užsakovas ir tyrėjas atsako už turtinę ir neturtinę žalą, padarytą tiriamajam, išskyrus turtinę ir neturtinę žalą, kuri atsirado dėl priežasčių, nesusijusių su biomedicininiais tyrimais, arba dėl tiriamojo tyčinių veiksmų. Biomedicininio tyrimo užsakovo ir tyrėjo padaryta turtinė ir neturtinė žala tiriamojo sveikatai atlyginama Civilinio kodekso, Draudimo įstatymo ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka. CK 2.25 straipsnyje taip pat numatyta civilinė atsakomybė už teisės į kūno neliečiamumą ir vientisumą pažeidimą. CK 2.25 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad be paties asmens (o kai asmuo neveiksnius šioje srityje, – be jo atstovo pagal įstatymą) valios ir laisvo sutikimo su juo negali būti atliekami jokie moksliniai, medicinos bandymai ar tyrimai.

Bent jau tam tikrų biomedicininio tyrimo reikalavimų nesilaikymas gali užtraukti ir administracinę atsakomybę pagal Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksą (toliau – ANK). Štai ANK 58 straipsnis numato atsakomybę už, be kita ko, *klinikinių tyrimų ir medicinos priemonių* (prietaisų) techninės būklės tikrinimo atlikimą reglamentuojančių norminių ar kitų teisės aktų nevykdymą ar pažeidimą²⁸. Atsižvelgiant į tai, kad, pavyzdžiui, klinikinis vaistinio preparato tyrimas patenka į biomedicininio tyrimo apibrėžtį²⁹, svarstytinas BK 308¹ straipsnio ir ANK 58 straipsnio sudėčių santykio klausimas. Šią problematiką atspindi ir straipsnio autorių identifikuota bene vienintelė Lietuvos teismų byla, kurioje keltas neteisėtų biomedicininis tyrimų atlikimo klausimas – šioje byloje kaltinamasis apeliaciniame skunde kėlė BK 308¹ ir ANK 58 santykio klausimus³⁰, tačiau teismai jo nenagrinėjo dėl pritaikyto apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties termino.

Be to, biomedicininiai tyrimai atliekami tyrimų centruose, įprastai – tai sveikatos priežiūros įstaigos. Todėl svarstyтина ir konkrečios sveikatos priežiūros įstaigos atsakomybės apimtis netinkamai atliekamo biomedicininio tyrimo atveju. Remiantis Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymu pacientas, manydamas, kad yra pažeistos jo teisės, sveikatos priežiūros įstaigai, kurioje, jo manymu, buvo pažeistos jo teisės, turi teisę pateikti skundą³¹. Išnagrinėjus tokį skundą sveikatos priežiūros įstaigoje, pacientas dėl atvejų, nesusijusių su žalos atlyginimu, gali kreiptis į Valstybinės akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybą, o dėl žalos atlyginimo – ir į Pacientų sveikatai padarytos žalos nustatymo komisiją. Reikia žinoti, kad viena iš Valstybinės akreditavimo sveikatos priežiūros veiklai tarnybos funkcijų – asmens sveikatos priežiūros paslaugų kokybės valstybinė priežiūra³². Todėl kiekvienu netinkamai atliekamo biomedicininio tyrimo atveju

²⁷ Plačiau žiūrėti: Lietuvos Respublikos biomedicininis tyrimų etikos įstatymas, *TAR*, 2015 m. rugsėjo 17 d., Nr. XII-1938, 26 straipsnio 1 dalį.

²⁸ Plačiau žiūrėti: Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 58 straipsnio 1 dalį.

²⁹ Remiantis Farmacijos įstatymo 2 straipsnio 22 dalimi, klinikinis vaistinio preparato tyrimas – bet koks su žmonėmis atliekamas biomedicininis tyrimas, skirtas nustatyti, patikrinti ir patvirtinti vieno arba kelių tiriamųjų vaistinių preparatų klinikinį, farmakologinį ir (ar) kitokį farmakodinaminį poveikį ir (ar) nustatyti nepageidaujamas reakcijas į vieną ar kelis tiriamuosius vaistinius preparatus, ir (ar) ištirti vieno ar kelių tiriamųjų preparatų rezorbciją, pasiskirstymą, metabolizmą ir išskyrimą, siekiant nustatyti tiriamojo vaistinio preparato saugumą ir (ar) veiksmingumą.

³⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 27 d. baudžiamoji byla Nr. 1A-24-495/2018.

³¹ Plačiau žiūrėti: Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 23 straipsnio 2 dalį.

³² Plačiau žiūrėti: Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1996 m. birželio 6 d. Nr. I-1367; 52 straipsnio 2 punktą.

svarbu ypač tiksliai atskirti konkretaus subjekto atsakomybės ribas, atsakomybės taikymo pagrindą ir taikytiną procedūrą.

Identifikavus tam tikrus probleminius skirtingų atsakomybės formų už neteisėtus biomedicininis tyrimus atskyrimo atvejus, konstatuotina, kad šioje srityje yra itin didelis tyrimų poreikis. Tokie tyrimai padėtų ne tik tiksliai apibrėžti baudžiamosios atsakomybės turinį, bet ir prisidėtų prie baudžiamosios atsakomybės už neleistinus biomedicininis tyrimus atskyrimo nuo administracinės atsakomybės klausimo sprendimo. Be to, toks tyrimas pagelbėtų sprendžiant dėl galimos nusikalstamų veikų, apimančių skirtingus biomedicininis tyrimus reglamentuojančių teisės normų pažeidimus, sutapties aptarimo.

2. Atsakomybės atsiradimo prielaidos

Baudžiamoji atsakomybė už draudžiamus biomedicininis tyrimus su žmogumi ar žmogaus embrionu Lietuvoje atsirado 2005 metais, BK XLIV skyrių papildžius 308¹ straipsniu: „1. Tas, kas atliko draudžiamus biomedicininis tyrimus su žmogumi ar žmogaus embrionu, baudžiamas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu arba bauda, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų. 2. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.“³³

2002 metais Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo Žmogaus teisių ir biomedicinos konvenciją ir jos Papildomą protokolą dėl žmonių klonavimo uždraudimo, pasirašytus atitinkamai 1997 m. balandžio 4 d. ir 1998 m. sausio 12 d.³⁴ Tai nulėmė tam tikrų teisinių saugiklių biomedicininis tyrimų srityje numatymo poreikį ir nacionalinėje teisėje.

Aiškinamajame rašte dėl, be kita ko, BK 308¹ straipsnio priėmimo³⁵ pažymima, kad, atsižvelgiant į Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos (dar žinoma kaip Ovjedo konvencija), jos Papildomo protokolo dėl žmonių klonavimo uždraudimo bei Lietuvos Respublikos biomedicininis tyrimų etikos įstatymo nuostatas, BK siūloma papildyti nauju 308¹ straipsniu, nustatančiu baudžiamąją atsakomybę už draudžiamus biomedicininis tyrimus su žmogumi ar žmogaus embrionu. Taigi, iš aiškinamojo rašto matyti, kad įstatymų leidėjas 308¹ straipsnio atsiradimą sieja su trimis šaltiniais: Ovjedo konvencija, šios konvencijos Papildomu protokolu dėl žmonių klonavimo uždraudimo ir Biomedicininis tyrimų etikos įstatymu. Reikėtų pradėti nuo esminio šiuo atveju tarptautinio dokumento – Ovjedo konvencijos.

2.1. Ovjedo konvencija

Ovjedo konvencijos atsiradimas sietinas su 1985 metais Europos Tarybos Ministrų komitete sukurta specialia patariamąja grupė – *Committee of Experts on Bioethics* (CAHBI)), kuri turėjo patarinėti tuometiniam Ministrų komitetui biomedicinos tyrimų klausimais. Vėliau CAHBI buvo pervadinta Inicijatyviniu bioetikos komitetu (*Steering Committee in Bioethics (CDBI)*) ir turėjo parengti pirmąjį konvencijos tekstą.

³³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais įstatymas. *TAR*. 2005 m. birželio 23 d. Nr. X-272.

³⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Konvencijos dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos) ir jos Papildomo protokolo dėl žmonių klonavimo uždraudimo ratifikavimo. *Valstybės žinios*, 2002-10-09, Nr. 97-4253.

³⁵ Plačiau žiūrėti: [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-01]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/l/TAK/TAIS.253937?jfwid=13kzrczz50>>.

Ovjedo konvencija mokslinėje literatūroje dažnai įvardijama kaip išskirtinė tuo požiūriu, kad pirmą kartą daugiašalėje tarptautinėje sutartyje išsamiai aptariamas žmogaus teisių ir biomedicinos ryšys³⁶. Konvencijos atsiradimas sietinas su tuo, kad tarptautinių ir nacionalinių teismų praktikoje vis daugėjo klausimų ir diskusijų, susijusių su medicinos ir biologijos mokslų laimėjimais.

Be to, vis didėjantis Europos šalių artumas leido padidinti pacientų, gydytojų, sveikatos įmonių ir tyrimų judėjimą, todėl „medicininių rojų“ pavojus buvo gana realus, atsirasdavo daug piktnaudžiavimo biologine ir medicinine pažanga galimybių³⁷. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje nustatytos tokios asmens teisės – teisė į gyvybę, teisė į fizinę neliečiamybę, teisė į privatumą ir kt. Tačiau šios ir kitos teisės Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje apibūdintos bendrais bruožais, neatsižvelgiant į jų konkretų taikymą biomedicinos srityje. Todėl, atsižvelgiant į biomedicinos srities ypatumus, prireikė specialaus žmogaus teisių dokumento. Ovjedo konvencija turėjo plėtoti ir pagilinti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje nustatytą bendrąją žmogaus teisių apsaugą būtent biomedicinos srityje.

1997 m. balandžio 4 d. Ovjede (Astūrija, Ispanija) pasirašytoje konvencijoje šalys susitarė, kad gins visų žmonių orumą bei tapatybę ir nediskriminuodamos kiekvienam užtikrins pagarbą jo neliečiamumui bei kitoms teisėms ir pagrindinėms laisvėms biologijos ir medicinos taikymo srityje. Kiekviena intervencija sveikatos srityje, įskaitant tyrimus, turi būti atliekama laikantis atitinkamų profesinių pareigų ir standartų. Tais atvejais, kai įstatymai leidžia mokslinius tyrimus su embrionais *in vitro*, jie turi užtikrinti atitinkamą embriono apsaugą, o kurti žmogaus embrionus moksliniams tyrimams bus draudžiama. Šalims palikta laisvė nustatyti atitinkamas sankcijas, taikytinas pažeidus Konvencijoje išdėstytas nuostatas³⁸.

2.2. Papildomas protokololas

Papildomas protokololas dėl žmonių klonavimo uždraudimo yra siauros apimties. Šio protokolo 1 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad kiekviena intervencija, kuria siekiama sukurti žmogų, genetiškai tapatų kitam žmogui, gyvą ar negyvą, yra draudžiama. Šia apimtimi yra įtvirtintas ir BTEI 3 straipsnio 5 dalies draudimas – žmogų klonuoti draudžiama. Todėl būtų sudėtinga teigti, kad Protokolą yra BK 308¹ straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties pagrindas.

Taigi tiek Ovjedo konvencijoje, tiek jos Papildomame protokole nenurodoma konkrečių būdų, kaip atitinkami su biomedicininiais tyrimų etika susiję reikalavimai turėtų būti perkelti į nacionalinę teisę ir kokia atsakomybės forma turi būti pasirinkta. Tai, koks atsakomybės taikymo mechanizmas bus pasirinktas konkrečioje valstybėje, priklauso nuo daugybės veiksnių, įskaitant valstybės teisinę sistemą, visuomenės vertybes ar politinę valią. Kadangi Ovjedo konvencija ir jos protokolai nėra sudedamoji Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos dalis, čia nėra ir išplėtos Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos, kuri galėtų pateikti aiškesnes reglamentavimo gaires įstatymų leidėjui.

³⁶ ANDORNO, R. The Oviedo Convention: A European Legal Framework at the Intersection of Human Rights and Health Law. *Journal of International Biotechnology Law* 2(4), 2005, p. 133.

³⁷ Plačiau žiūrėti: RAPOSO, V. L. The convention of human rights and biomedicine revisited: Critical assessment. *The International Journal of Human Rights*, Vol. 20, No. 8, 2016 p. 1277–1278; Taip pat žr.: Details of Treaty No. 164. *Convention for the protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine* [interaktyvus. Žiūrėta 2019-09-01]. Prieiga per internetą: <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/164>>.

³⁸ Lietuva minėtąją konvenciją ratifikavo 2002 m. kartu su Papildomu protokolu dėl žmonių klonavimo uždraudimo. Konvenciją ratifikavo šios šalys: Ispanija, Bulgarija, Kroatija, Lietuva, Moldova, Islandija, Čekija, Danija, Graikija, Kipras, Estija, Vengrija, Portugalija, Rumunija, Slovakija, San Marinas, Slovėnija, Turkija ir kt.

2.3. Biomedicininų tyrimų etikos įstatymas

Ieškant atsakymų dėl konkrečios BK 308¹ straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties bene daugiausiai sunkumų kyla dėl trečiojo šios nusikalstamos veikos atsiradimo šaltinio – Biomedicininų tyrimų etikos įstatymo. BTEĮ pateikia itin plačią biomedicininų tyrimų sampratą. 2004 m. liepos 24 d. įstatymo redakcijoje, galiojusioje BK 308¹ straipsnio įsigaliojimo metu, biomedicininiai tyrimai buvo apibrėžti kaip biomedicinos mokslų hipotezių patikrinimas mokslo tiriamaisiais metodais ir žmogaus sveikatos ypatumų pažinimo plėtojimas. 2019 m. sausio 1 d. galiojanti įstatymo redakcija pakitusi, bet ne mažesnės apimties, nurodant, kad biomedicininis tyrimas – biomedicinos mokslų hipotezių patikrinimas mokslo tiriamaisiais metodais, kuriuo siekiama plėtoti mokslo žinias apie žmogaus sveikatą, ligas, jų diagnostiką, gydymą ar profilaktiką.

Biomedicininų tyrimų etikos įstatymas nustato aiškius draudimus kai kurių tyrimų atvejais, pvz., remiantis šio įstatymo 3 straipsnio 2 dalimi žmogaus embrionų kūrimas biomedicininų tyrimų tikslais yra draudžiamas. Tačiau objektyviųjų BK 308¹ straipsnio požymių atžvilgiu bene aktualiausia yra šio įstatymo 5 straipsnio 2 dalis, kuri nustato sąlygas, leidžiančias atlikti biomedicininį tyrimą. Matyti, kad etinę priežiūrą prižiūrinčių institucijų leidimas tėra viena iš sąlygų, kurios lemia biomedicininio tyrimo teisėtumą (žr. šio įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 9 punktą). Tačiau biomedicininio tyrimo neteisėtumą užtraukia ir itin specifinių ir sudėtingai vertintinų sąlygų nesilaikymas. Pavyzdžiui, rizika ir nepatogumai, kuriuos gali patirti tiriamasis, yra ne didesni negu biomedicininio tyrimo nauda (5 straipsnio 2 dalies 7 punktas). Tokios nuostatos taikymas yra didelis iššūkis praktiniu požiūriu – būtini atlikti sudėtingi biomedicininio tyrimo naudos ir kylančių rizikų vertinimai.

Be to, BTEĮ nurodyta dar viena specifinė biomedicininio tyrimo teisėtumo sąlyga – *to nedraudžia kiti įstatymai* (įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 10 punktas). Tad, norint tiksliai žinoti, kokie dar reikalavimai gali būti nustatyti biomedicininiam tyrimams, reikia išanalizuoti ir visus šiai sričiai aktualius įstatymus. Ši nuostata itin problemiška BK 308¹ straipsnio blanketinės dispozicijos kontekste, nes palieka objektyviųjų požymių sąrašą atvirą.

Tad įstatyme išvardytų sąlygų, leidžiančių atlikti biomedicininį tyrimą, nesilaikymas lyg ir suponuoja baudžiamosios atsakomybės taikymo galimybę tais atvejais, kai šių sąlygų nesilaikoma. Toliau pateikiamos kelios detalesnės įžvalgos dėl BK 308¹ numatytos nusikalstamos veikos požymių.

3. Objektas ir dispozicija

3.1. Objektas

BK 308¹ straipsnis yra XLIV kodekso skyriuje – šalia draudžiamų biomedicininų tyrimų tame pačiame skyriuje kriminalizuotos tokios veikos: Pelnymasis iš kito asmens prostitucijos (307 straipsnis); Įtraukimas į prostituciją (308 straipsnis); Disponavimas pornografinio turinio dalykais (309 straipsnis); Žiaurus elgesys su gyvūnais (310 straipsnis)³⁹. Klausimų kelia, ar minėtomis veikomis ir tam tikrais draudžiamais biomedicininiais tyrimais iš tiesų kėsinama į tokią pačią visuomenei svarbią vertybę? Ar šiai veikai uždrausti pasirinkta tinkama vieta BK ir galiausiai kokį teisinį gerį apskritai saugo BK 308¹ straipsnis?

Kaip teigiama BK komentare, BK XLIV skyriuje numatytų nusikaltimų objektas yra dorovė. Vienas iš komentaro autorų dorovę apibūdina „gyvenimo visuomenėje ir elgesio normos“. Taip pat pažymi,

³⁹ Baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1) ir 308(1) straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Valstybės žinios*. 2005-04-14. Nr. XP-418.

kad nusikalstamos veikos, numatytos BK XLIV skyriuje, yra „nepriimtinos visuomenėje pirmiausia dėl savo amoralumo“⁴⁰. Lietuvių kalbos žodyne dorovė apibūdinama panašiai kaip teigta BK komentare – gyvenimo visuomenėje bei elgesio principai ir normos⁴¹. Pažymėtina ir tai, kad dorovės sąvoka dažnai pakaitomis vartojama su sąvokomis „moralė“ ir „etika“⁴². Kaip teigia E. Ruzgytė, neabejotinų reikšminių sąsajų buvimą rodo etikos, moralės ir dorovės sąvokų tapati vartoseną etimologiniu požiūriu: graikų kalboje sakoma *etika*, lotynų kalboje vartojamas žodis *moralė*, o lietuvių kalboje – *dorovė*. Vis dėlto, kaip pažymi ta pati autorė, tokiam priskyrimui dažnai oponuojama dorovės apibūdinimu kaip objektyvios, pasižyminčios visuomeniškumu, bendrumu. O moralė suprantama priešingai – subjektyviai, individualiai. Autorė atkreipia dėmesį ir į tai, kad greta žodžio *dorovė* lietuvių kalboje dažnai vartojamas *doros* terminas, nusakantis derėjimą, privalėjimą elgtis nustatytu būdu⁴³.

Dažnai svarstoma, ar baudžiamoji teisė yra pajėgi apsaugoti visuomenę nuo nusikalstamų veikų, susijusių su besivystančiomis technologijomis. Kartais formuluojant nusikalstamų veikų sudėtis itin sunku apibrėžti, kokias svarbiausias vertybes stengiamasi apsaugoti arba, kitais žodžiais tariant, teisinį gėrį, į kurį jomis yra kėsinama. Kartais teisinis gėris suformuluojamas itin abstrakčiai, o kartais gali būti pažeidžiami netgi keli gėriai. Tai taip pat sukelia problemų kvalifikuojant veiką (angl. *fuzzy legal goods*). Pažymima ir tai, kad kyla pavojus, kai teisinį gėrį aprašydama abstrakčiomis formuluotėmis baudžiamoji teisė gali transformuotis į administracinę teisę.

BK pildymo 308¹ straipsniu aiškinamajame rašte nėra minima, kodėl įstatymų leidėjas atsakomybę už draudžiamus biomedicininis tyrimus nusprendė įtraukti būtent į BK XLIV šalia kitų, jau paminėtų ir, šio tyrimo autorių nuomone, savo pobūdžiu visiškai skirtingų veikų. Atkreiptinas dėmesys, kad užsienio autorių literatūroje taip pat esama daug diskusijų dėl tam tikrų biomedicininis tyrimų kriminalizavimo ir jų vietos baudžiamuosiuose įstatymuose. Kaip neigiamas pavyzdys dažnai minimas Ispanijos baudžiamasis kodeksas, kuriame tame pačiame skyriuje kriminalizuotas nusikaltimas pavadinimu „Genetinis integralumas“ (159 str.) bei nustatyta baudžiamoji atsakomybė už biologinio ginklo panaudojimą (160 str.). Pastarąja veika jau kėsinama ne tik į tam tikro individo interesus, bet ir į valstybės saugumą. Kritikuojamas ir Italijos baudžiamasis kodeksas, kuriame yra skyrius pavadinimu „Nusikalstamos veikos žmogaus orumui“. Jame numatyta ir baudžiamoji atsakomybė už genų manipuliavimą. Teigiama, kad toks skyriaus pavadinimas yra itin abstraktus ir galėtų apimti daug skirtingų nusikalstamų veikų⁴⁴.

Nors BK pildymo 308¹ straipsniu aiškinamajame rašte nėra minima, kodėl įstatymų leidėjas atsakomybę už draudžiamus biomedicininis tyrimus nusprendė įtraukti būtent į BK XLIV skyrių, primintina, kad šio straipsnio BK atsiradimas sietinas ir su Ovjedo konvencija⁴⁵. Peržvelgus Ovjedo konvenciją paaiškėja, kad joje minima ne *dorovės*, bet *žmogaus orumo* (angl. *human dignity*) sąvoka. Kaip teigia A. Barakas, žmogaus orumas, kaip lygybė ar laisvė, yra itin sudėtinga ir gan neaiški sąvoka. Teisininkas pažymi, kad anglų kalbos sąvokos „orumas“ (*dignity*) šaknų randama lotyniškame žodyje *dignus, dignitas*. Romanų kalbomis vartojami žodžiai *dignité* (prancūzų), *dignità* (italų), *dignidade* (portugalų) ir *dignidad* (ispanų)⁴⁶.

⁴⁰ FEDOSIUK, O., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Specialioji dalis (213–330). Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 544.

⁴¹ Plačiau žr.: <<https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/D/dorove>>.

⁴² KANIŠAUSKAS, S. Etikos sąvokos vartojimas viešajame administravime ir jurisprudencijoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 2004, nr. 8.

⁴³ RUZGYTĖ, E. Teisininko profesija ir etika: riba tarp teisės ir moralės. *Parlamento studijos*, 2017, nr. 23, p. 122–153.

⁴⁴ ROMEO-CASABONA, C. M. Criminal policy <...>, p. 83–85.

⁴⁵ Baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1) ir 308(1) straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Nr. XP-418. 2005-04-14.

⁴⁶ BARAK, A. The various aspects of human dignity. Iš *Human Rights Law Review*, 2016, vol. 16, Issue 1, p. 175–176.

Atkreiptinas dėmesys, kad žmogaus orumo sąvoka minima netgi keliose nagrinėjamos Konvencijos vietose. Pirmiausia žmogaus orumo kategorija pastebima pilname Konvencijos pavadinime: „Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje“. Konvencijos preambulėje taip pat kelis kartus referuojama į orumo kategoriją: 1) pabrėžiant, kad Konvencija pasirašoma siekiant užtikrinti žmogaus orumą besivystant mokslui; 2) suvokiant, koks pavojus iškyla žmogaus orumui besivystant mokslui ir 3) paminint, kad būtina nustatyti tam tikras priemones siekiant apsaugoti žmogaus orumą.

Konvencijos preambulėje teigiama: „<...> suvokdamos spartėjančią biologijos ir medicinos raidą; įsitikinusias, kad būtina pagarba žmogui ir kaip individui, ir kaip žmonių giminės nariui, bei pripažindamos, kad svarbu užtikrinti žmogaus orumą; suvokdamos, kad netinkamas biologijos ir medicinos taikymas gali sukelti žmogaus orumui pavojų keliančias veikas; tvirtindamos, kad biologijos ir medicinos pažanga turėtų būti skirta esamų ir būsimų žmonių kartų labui; pripažindamos, kad reikia skatinti viešai svarstyti taikant biologiją ir mediciną kylančius klausimus ir kad reikia į tai reaguoti; siekdamas priminti visiems visuomenės nariams jų teises ir pareigas; nusprendusios imtis priemonių, reikalingų, kad būtų išlaikytas žmogaus orumas ir asmens pagrindinės teisės ir laisvės biologijos ir medicinos taikymo srityje, susitarė <...>“⁴⁷.

Galiausiai paminėtina ir tai, kad Konvencijos 1 straipsnyje yra apibrėžtas jos tikslas: *šios Konvencijos Šalys gina visų žmonių orumą bei tapatybę ir nediskriminuodamos kiekvienam užtikrina pagarbą jo neliečiamumui bei kitoms teisėms ir pagrindinėms laisvėms biologijos ir medicinos taikymo srityje*⁴⁸. Atitinkamai Konvencijos 2 straipsnyje yra minima, kad žmogaus interesai ir gerovė yra svarbesni už išimtinis visuomenės ar mokslo interesus. Be to, Konvencijos 3 straipsnyje nustatyta, kad šalys, atsižvelgdamos į sveikatingumo reikmes ir turimus išteklius, turi imtis atitinkamų priemonių, kad savo jurisdikcijoje sudarytų lygiateisiškas galimybes gauti atitinkamos kokybės sveikatos priežiūrą.

Apibendrinant galima teigti, kad BK 308¹ straipsnio, numatančio baudžiamąją atsakomybę už tam tikrus biomedicininis tyrimus, atsiradimas BK sietinas su tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimu. 2002 m. Lietuva ratifikavo Ovjedo konvenciją, kas iš dalies nulėmė baudžiamosios atsakomybės už tam tikrus biomedicininis tyrimus Lietuvoje atsiradimą. Tačiau Konvencijoje kalbama apie žmogaus orumo kategoriją, o BK baudžiamoji atsakomybė už draudžiamus biomedicininis tyrimus numatyta skyriuje – „Nusikalstamos veikos žmogaus dorovei“. Paminėtos sąvokos ir jų esmė nėra tapati.

3.2. Blanketinė dispozicija

Be to, BK 308¹ straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos dispozicija pasižymi blanketiškumu. Reikėtų pažymėti, kad tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje nėra nusistovėjusio požiūrio į blanketinės dispozicijos sampratą. P. Švedas pažymi, kad teisėtyrininkų yra diskutuojama, ar blanketinėmis vadinamos BK specialiosios dalies dispozicijos, ar nusikalstamų veikų sudėty. Atitinkamai abejonių kyla ir Lietuvos teismų praktikoje⁴⁹.

Blanketiškumas suvokiamas kaip teisės normos požymis, t. y. teisės normos dispozicija nėra išdėstyta viename, bet keliuose teisės aktuose⁵⁰. Blanketinė BK straipsnio dispozicija – tokia BK straipsnio dispozicija, kurioje išsamiai nėra atskleista visa baudžiamosios teisės norma (neišsamiai aprašytas

⁴⁷ Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija). *Valstybės žinios*, 2002-10-09, Nr. 97-4258.

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ ŠVEDAS, P. Blanketinės dispozicijos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2010, nr. 77, p. 183.

⁵⁰ Ten pat.

draudžiamas elgesys) ir kuri, siekiant atskleisti visą baudžiamosios teisės normą, siunčia, kreipia į kitą nei BK norminį teisės aktą (aktus)⁵¹.

Blanketinėmis dispozicijomis pasižymi tik tie BK straipsniai, kuriuose neišsamiai aprašyti nusikalstamų objektyvieji požymiai (objektas, objektyvioji pusė)⁵². Daugiau kaip pusė BK straipsnių su blanketinėmis dispozicijomis yra tokie, kurių blanketiškumas pasireiškia vartojant sąvoką „neteisėtai“, „neteisėtas“. Tai BK straipsniai su abstrakčiausiomis blanketinėmis dispozicijomis, nes „neteisėtumas“ yra abstrakčiausia vartotina forma, kuria pasakoma, kad buvo pažeisti teisės reikalavimai. Šiuo atveju apskritai nenurodoma, kad pažeisti teisės aktų, specialių taisyklių ar kiti reikalavimai, o apsiribojama bendriausiu priešingumo teisei apibrėžimu⁵³.

BK 308¹ straipsnio blanketiškumas pasireiškia abstrakčia nuoroda į „draudžiamus biomedicininis tyrimus su žmogumi ar žmogaus embrionu“. Taigi, siekiant išsiaiškinti objektyviuosius nusikalstamos veikos sudėties požymius, reikia nustatyti, ką apima draudžiamų biomedicininis tyrimų su žmogumi ar žmogaus embrionu samprata. Nors P. Švedas neišskiria 308¹ straipsnio dispozicijos kaip pateikiančios nuorodos į tarptautinės teisės šaltinį⁵⁴, vis dėlto atsižvelgiant į šios nuostatos *travaux preparatoires*, atsakymas apie objektyviuosius požymius slypi tiek tarptautiniuose šaltiniuose (Ovjedo konvencija ir Papildomas protokolai), tiek nacionaliniame teisės akte – BTEĮ.

BK komentare pažymima, kad, vertinant BK 308¹ straipsnio sudėtį, matoma, jog sudėtis yra formalioji – nusikaltimas laikomas baigtu pradėjus atlikti draudžiamus biomedicininis tyrimus, neatsižvelgiant į tai, žmogui ar embrionui padaryta kokia nors žala. Kilus žalai, veika gali būti papildomai kvalifikuojama pagal BK straipsnius, nustatančius atsakomybę už nusikalstamas veikas žmogaus gyvybei ar sveikatai. Baudžiamoji atsakomybė pagal nagrinėjamą straipsnį gali būti taikoma tiek už bendro pobūdžio reikalavimų nesilaikymą atliekant tyrimus su žmogumi ar jo embrionu (pavyzdžiui, tyrimas atliekamas be tiriamojo asmens sutikimo), tiek už nustatytų draudimų pažeidimą (pavyzdžiui, atliekant invazinį tyrimą su žmogaus embrionu)⁵⁵.

Toks komentare pateiktas aiškinimas iš tiesų skatina sudėtingus svarstymus dėl pirmiau pateikto BTEĮ taikymo. Kitaip tariant, galiojanti BK nuostata iš esmės apima visas BTEĮ įtvirtintas situacijas, kai biomedicininis tyrimas neatitinka „leistinumo“ kriterijų. Tai patvirtina ir Lietuvoje nagrinėta baudžiamoji byla, kurioje svarstyta taikyti baudžiamąją atsakomybę pagal BK 308¹ straipsnį už konkrečių BTEĮ reikalavimų biomedicininiam tyrimui nesilaikymą⁵⁶.

Manytina, kad toks platus nusikalstamos veikos sudėties vertinimas yra itin rizikingas ir iš esmės užkerta kelią veiksmingai BK 308¹ straipsnį taikyti praktikoje, ką patvirtina ir iš esmės neegzistuojanti teismų praktika, taikant šią nuostatą. Todėl būtina tęsti tyrimus, analizuojant galimybes realiai identifikuoti BTEĮ įtvirtintus kriterijus ir pasiūlyti tikslinti tiek BK 308¹ straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos vietą BK, tiek šios veikos požymius.

Išvados

1. Neteisėtų biomedicininis tyrimų įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įprastai siejamas su Ovjedo konvencijos ir jos Papildomo protokolo dėl žmonių klonavimo uždraudimo ratifikavimu Lietuvoje, taip pat Biomedicininis tyrimų etikos įstatymo priėmimu. Tačiau iš Kon-

⁵¹ Ten pat, p. 184.

⁵² Ten pat.

⁵³ Ten pat, p. 185–186.

⁵⁴ Ten pat, p. 188.

⁵⁵ FEDOSIUK, O. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras* <...>, p. 544.

⁵⁶ Žr. Panevėžio apygardos teismo nuosprendį.

vencijos matyti, kad valstybės – Konvencijos dalyvės nėra įpareigosios įtvirtinti būtent baudžiamąją atsakomybę už visus neleistinus biomedicininis tyrimus – atsakomybės mechanizmą valstybės turi nustatyti savo nuožiūra.

2. Neteisėtų biomedicininis tyrimų nusikalstamos veikos įtvirtinimas šalia Baudžiamojo kodekso XLIV skyriuje įtvirtintų kitų nusikalstamų veikų, kurių objektas – dorovė, yra nepagrįstas ir neatspindi, be kita ko, Ovjedo konvencija įtvirtinto žmogaus orumo, kaip pirminės saugomos vertybės bioetikos klausimais, idėjos.
3. Baudžiamajame kodekse įtvirtintos atsakomybės už neteisėtus biomedicininis tyrimus taikymo praktikoje problemos galimai susijusios su itin abstrakčia nusikalstamos veikos dispozicija ir iš pirmo žvilgsnio itin dideliu galimų draudžiamų veiksmų, patenkančiu po šia dispozicija, ratu. Šiuo metu galiojanti Baudžiamojo kodekso nuostata iš esmės apima visas Biomedicininis tyrimų etikos įstatyme įtvirtintas situacijas, kai biomedicininis tyrimas neatitinka *lestinumo* kriterijaus. Manytina, kad toks platus nusikalstamos veikos sudėties vertinimas yra itin rizikingas ir iš esmės užkerta kelią veiksmingai taikyti Baudžiamojo kodekso 308¹ straipsnį.
4. Būtina tęsti mokslinius tyrimus, analizuojant galimybes realiai identifikuoti Biomedicininis tyrimų etikos įstatyme įtvirtintus biomedicininio tyrimo *lestinumo* kriterijus ir pasiūlyti tikslinti tiek Baudžiamojo kodekso 308¹ straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos vietą Baudžiamajame kodekse, tiek straipsnyje įtvirtintus šios veikos požymius.

Literatūra

Tarptautiniai teisės aktai

1. Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija). *Valstybės žinios*, 2002-10-09, nr. 97-4258.
2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, nr. 40-987.

Nacionaliniai teisės aktai

3. Lietuvos Respublikos biomedicininis tyrimų etikos įstatymas. *TAR*, 2015 m. rugsėjo 17 d., nr. XII-1938.
4. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. *TAR*, 2015 m. birželio 25 d., nr. XII-1869.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000 m. rugsėjo 26 d., nr. VIII-1968.
6. Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996 m. birželio 6 d. nr. I-1367.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*. 2005 m. birželio 23 d. Nr. X-272.
8. Baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1) ir 308(1) straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Nr. XP-418. 2005-04-14.
9. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Konvencijos dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos) ir jos Papildomo protokolo dėl žmonių klonavimo uždraudimo ratifikavimo. *Valstybės žinios*, 2002-10-09, nr. 97-4253.

Teismų praktika

10. Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 22 d. baudžiamoji byla Nr. 1-7-350/2017.
11. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 27 d. baudžiamoji byla Nr. 1A-24-495/2018.

Specialioji literatūra

12. AMILEVIČIUS, D. Dirbtinis intelektas ir besiformuojančių technologijų etika. *Naujasis židinys-Aidai*, 2017, nr. 4, p. 19–24.

13. ANDORNO, R. The Oviedo Convention: A European Legal Framework at the Intersection of Human Rights and Health Law. *Journal of International Biotechnology Law*, 2005, Vol. 2(4), p. 133–143, <<https://doi.org/10.1515/jibl.2005.2.4.133>>.
14. AARNIO, A. *The Rational as Reasonable: A Treatise on Legal Justification*. Amsterdam: Reidel Publishing Company, 1987.
15. BARAK, A. The various aspects of human dignity. Iš *Human Rights Law Review*, 2016, Vol. 16, Issue 1, p. 175–176.
16. CIVILKA, M., et al. *Informacinių technologijų teisė*. Vilnius: NVO Teisės institutas, 2004.
17. ŠTITILIS, D., et al. *Interneto ir technologijų teisė*: Vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2016.
18. ROMEO-CASABONA, C. M. Criminal policy and legislative techniques in criminal law on biotechnology. *International Review of Penal Law*, 2011/1–2, Vol. 82, p. 83–108, <<https://doi.org/10.3917/ridp.821.0083>>.
19. FEDOSIUK, O. Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija. Iš *Baudžiamoji justicija ir verslas*. Vilnius: 2016, p. 36–55, <<https://doi.org/10.7220/2029-4239.14.2>>.
20. FEDOSIUK, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip krašutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, nr. 19(2), p. 715–738.
21. FEDOSIUK, O., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213–330)*. Vilnius: Registrų centras, 2010.
22. KANIŠAUSKAS, S. Etikos sąvokos vartojimas viešajame administravime ir jurisprudencijoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 2004, nr. 8, p. 99–108.
23. KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. *Teisės mokslo tyrimų poreikis ir perspektyvos Lietuvoje*: Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2013, <<https://doi.org/10.15388/teise.2012.0.97>>.
24. KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. Pagalbinio apvaisinimo teisinio reguliavimo Lietuvoje iniciatyvos: poreikis ir probleminiai aspektai. *Teisės problemos*, 2015, nr. 3 (89), p. 59–82, <<https://doi.org/10.15388/teise.2015.96.8766>>.
25. MURASKAS, D. *Instrumentalizmas teismų sprendimuose: argumentavimas įvertinus socialinius padarinius*: Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015.
26. MEŠKYS, E. *Moksliniai biobankai: mišrus asmens sutikimas kaip biomedicininų tyrimų laisvės prielaida*: Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015.
27. SUŠINSKAITĖ, N. Pagalbinio apvaisinimo teisinio reglamentavimo įstatymu Lietuvoje būtinumas. *Teisė*, 2015, nr. 96, p. 225–237, <<https://doi.org/10.15388/teise.2015.96.8766>>.
28. PIKELIS, A. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
29. RAPOSO, V. L. The convention of human rights and biomedicine revisited: Critical assessment. *The International Journal of Human Rights*, 2016, Vol. 20, No. 8, p. 1277–1278, <<https://doi.org/10.1080/13642987.2016.1207628>>.
30. RUZGYTĖ, E. Teisininko profesija ir etika: riba tarp teisės ir moralės. *Parlamento studijos*, 2017, nr. 23, p. 122–153.
31. ŠVEDAS, G. Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 2012, nr. 82, <<https://doi.org/10.15388/teise.2012.0.114>>.
32. ŠVEDAS, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
33. ŠVEDAS, P. Blanketinės dispozicijos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2010, nr. 77, <<https://doi.org/10.15388/teise.2010.0.193>>.
34. VALANČIENĖ, D. *Teisės mokslas senojo ir naujojo mokslo paradigmos akivaizdoje*: Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015.

Kiti šaltiniai

35. *Cloning Fact Sheet*. National Human Genome Research Institute, 2007 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-04-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.genome.gov/25020028>>.
36. STRAND, R.; KAISER, M. Report on Ethical Issues Raised by Emerging Sciences and Technologies, University of Bergen, 2015 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-04-25]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/168030751d>>.
37. VAN EST, R., et al. *From Bio to NBIC convergence – From Medical Practice to Daily Life*. Rathenau Institute, 2014 [interaktyvus. Žiūrėta 2019-04-25]. Prieiga per internetą: <<https://www.rathenau.nl/en/maakbare-levens/bio-nbic-convergence-medical-practice-daily-life>>.
38. Vilniaus regioninio biomedicininų tyrimų etikos komiteto svetainė internete [interaktyvus. Žiūrėta 2019-08-06]. Prieiga per internetą: <<https://www.mf.vu.lt/galimybės/vilniaus-regioninis-biomedicininu-tyrimu-etikos-komitetas#isduoti-vrbtek-leidimai>>.

Introduction of Criminal Liability for Prohibited Biomedical Researches in Lithuania

Justyna Levon

(Vilnius University)

Donatas Murauskas

(Vilnius University)

S u m m a r y

This paper analyzes the contents of the provision of the Lithuanian Criminal Code prescribing criminal liability for prohibited biomedical research. The Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine (the Oviedo Convention) and its Additional Protocol on the Prohibition of Cloning Human Beings are discussed in the context of shaping the provision of criminal liability for prohibited biomedical research in Lithuania. The research is focused on particularly problematic features of the discussed provision. Namely, we discuss its subject under national regulation, which does not conform with international legal frameworks or the wide scope of unlawful activities subjected to criminal liability. This paper aims to set a research agenda for further discussions on liability forms for unlawful biomedical researches in Lithuania.

Baudžiamosios atsakomybės už draudžiamus biomedicininis tyrimus įtvirtinimas Lietuvoje

Justyna Levon

(Vilniaus universitetas)

Donatas Murauskas

(Vilniaus universitetas)

S a n t r a u k a

Straipsnyje aptariamos baudžiamosios atsakomybės už neteisėtus biomedicininis tyrimus atsiradimo Lietuvoje prielaidos. Atliktu tyrimu siekiama padėti pagrindą šios nusikalstamos veikos sudėties tyrimams. Tyrime analizuojami tiek pagrindiniai baudžiamosios atsakomybės už neteisėtus biomedicininis tyrimus įtvirtinimą nulėmę dokumentai – Oviedo konvencija ir jos Papildomas protokolas dėl žmonių klonavimo uždraudimo, tiek nacionalinis reguliavimas – Biomedicininis tyrimų etikos įstatymas. Tyrime ypatingas dėmesys skiriamas aptariamos nusikalstamos veikos požymiams – jos objektui ir dispozicijai.

Baudžiamosios atsakomybės už draudžiamus biomedicininis tyrimus įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse dažniausiai siejamas su Oviedo konvencijos ir jos Papildomo protokolo dėl žmonių klonavimo uždraudimo ratifikavimu Lietuvoje, taip pat Biomedicininis tyrimų etikos įstatymo priėmimu. Tačiau iš Konvencijos matyti, kad nėra įpareigojimo šalims įtvirtinti būtent baudžiamą atsakomybę už visus neleistinus biomedicininis tyrimus. Atsakomybės taikymo mechanizmas priklauso nuo daugybės veiksnių, pavyzdžiui, valstybės teisinės sistemos ypatumų, visuomenės vertybių ar politinės valios turinio. Be to, neteisėtų biomedicininis tyrimų nusikalstamos veikos įtvirtinimas šalia Baudžiamojo kodekso XLIV skyriuje įtvirtintų kitų nusikalstamų veikų, kurių objektas – dorovė, yra nepagrįstas ir neatspindi, be kita ko, Oviedo konvencija įtvirtinto žmogaus orumo, kaip pirminės saugomos vertybės bioetikos klausimais, idėjos.

Nors nuo baudžiamosios atsakomybės už draudžiamus biomedicininis tyrimus nepriklausomoje Lietuvoje atsiradimo praėjo trylika metų, tačiau Baudžiamojo kodekso 308¹ straipsnis baudžiamosios teisės mokslininkų iki šiol plačiau nenagrinėtas. Šio straipsnio autorių nuomone, tai, kad nėra mokslinių darbų, neabejotinai nulemia šio straipsnio blanketiškumas. Šiuo metu galiojanti Baudžiamojo kodekso nuostata iš esmės apima visas Biomedicininis tyrimų etikos įstatyme įtvirtintas situacijas, kai biomedicininis tyrimas neatitinka leistinum kriterijų. Manytina, kad toks platus nusikalstamos veikos sudėties vertinimas yra itin rizikingas ir iš esmės užkerta kelią veiksmingai taikyti Baudžiamojo kodekso 308¹ straipsnį praktikoje. Straipsnyje pripažįstama, kad būtina tęsti mokslinius tyrimus, analizuojant galimybes realiai identifikuoti Biomedicininis tyrimų etikos įstatyme įtvirtintus kriterijus ir pasiūlyti tikslinti tiek Baudžiamojo kodekso 308¹ straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos vietą pačiame kodekse, tiek šios nusikalstamos veikos požymius.